

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему

**«КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ»**

Виконала студентка 4-го року навчання,

Спеціальність:

051 «Економіка»

Дробот Олександра Ігорівна

Науковий керівник Уманців Юрій
Миколайович,

доктор економічних наук, професор

Рецензент _____

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«____» _____ 20____ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ	6
1.1. Генезис концепцій конкуренції.....	6
1.2. Сутнісні засади конкурентної політики	13
РОЗДІЛ 2. КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	17
2.1. Становлення і розвиток конкуренції в національній економіці	17
2.2. Роль конкурентної політики у процесі повоєнного відновлення.....	24
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	31
3.1. Інституційно-економічне забезпечення конкурентної політики.....	31
3.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики в умовах європейської інтеграції.....	37
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну завдало нищівного удару по вітчизняній економіці, спричинивши масштабні руйнування та регрес. У зв'язку з цим, першочерговим завданням для українського суспільства є відновлення економічного потенціалу країни після завершення війни. У цьому контексті, стимулювання конкуренції набуває особливої ваги, оскільки вона може стати головним фактором, що забезпечить успішне відновлення країни в післявоєнний період.

З досвіду розвинених країн стає очевидним, що економічне змагання та свобода створюють сприятливе середовище для розвитку підприємництва та підвищення рівня життя. У рамках соціально орієнтованої ринкової економіки, держава зосереджує свої зусилля на підтримці ринкових механізмів, забезпеченні стабільності ринкових відносин, а також на гарантуванні соціального захисту та прогресу суспільства.

Після завершення воєнних дій ключовим завданням стає відродження економіки країни. Для цього необхідно оперативно адаптувати державну економічну стратегію, одночасно сприяючи формуванню чесної конкуренції серед національних підприємств. Забезпечення стабільної конкуренції на ключових ринках і відновлення рівних можливостей для всіх учасників ринку є суттєвими кроками для поступового зміцнення економічного потенціалу України.

Для забезпечення стабільного економічного зростання держава повинна визначити стратегічною метою сприяння розвитку ефективної конкуренції та створення рівних можливостей для всіх учасників ринку. У кваліфікаційній роботі досліджується процес формування та розвитку ефективної конкуренції як системи ринкових факторів та умов, що дозволяють суб'єктам господарювання конкурувати на ринку на належному рівні, а також роль держави у забезпеченні цих умов. Ефективна конкуренція, не порушуючи стабільність внутрішнього ринку, є важливим фактором економічного розвитку.

Проблематика розвитку конкурентної політики та її впливу на повоєнне відновлення економіки досліджувалась такими зарубіжними та українськими вченими, як В. Лагутін, А. Маршалл, М. Портер, Дж. Робінсон, А. Сміт, Дж. Стігліц, Ю. Уманців, Т. Швидка, Й. Шумпетер, Ю. Ясько та інші.

Метою дослідження є аналіз розвитку конкурентної політики у системі чинників повоєнного відновлення економіки. Для досягнення поставленої мети у роботі було виконано такі завдання:

- розглянути генезис концепцій конкуренції;
- розкрити сутнісні засади конкурентної політики;
- дослідити становлення і розвиток конкуренції в національній економіці;
- оцінити роль конкурентної політики у процесі повоєнного відновлення;
- проаналізувати інституційно-економічне забезпечення конкурентної політики;
- сформулювати напрями вдосконалення конкурентної політики в умовах європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є конкурентна політика у системі чинників повоєнного відновлення економіки.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти формування й реалізації конкурентної політики у системі чинників забезпечення повоєнного відновлення економіки.

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, серед яких метод системного підходу та історико-логічний, методи ретроспективного й порівняльного аналізу, методи аналізу та синтезу, методи узагальнення, перехід від абстрактного до конкретного, економіко-статистичні методи.

Інформаційною базою роботи є широке коло наукових джерел, серед яких монографічні дослідження, публікації у періодичних виданнях, законодавчі та нормативні акти з питань формування та реалізації конкурентної політики, офіційні матеріали Антимонопольного комітету України, інтернет-джерела.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у спробі розроблення комплексної системи заходів, спрямованих на розвиток конкурентної політики в умовах повоєнного відновлення економіки, визначенні пріоритетних напрямів розвитку конкуренції для забезпечення стійкого економічного зростання та формулюванні пропозицій щодо напрямів удосконалення конкурентної політики в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів для розробки та реалізації конкурентної політики в умовах повоєнного відновлення.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Генезис концепцій конкуренції

Конкуренція є посідає вагоме місце у ринковій економіці, впливає на діяльність підприємств та споживачів. У науковій літературі приділяється суттєва увага дослідженню сутності конкуренції, її видів та форм прояву. Розглядаються різні елементи конкуренції, такі як цінова та нецінова конкуренція, конкурентоспроможність товарів та особливості конкурентних ринків. Однак, незважаючи на великий інтерес до цієї тематики, багато питань, пов'язаних з конкуренцією, залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого дослідження.

Одним з компонентів ринкового механізму є конкуренція, вона відображає взаємодію між учасниками ринку, їхню боротьбу за вигідні умови збуту товарів та інвестування капіталу. Саме конкуренція в умовах ринку є головним фактором, що визначає формування пропорцій в економіці [1].

Конкуренція походить від латинського слова, що означає "бігти разом". У давнину цей термін використовувався для опису людей, які біжать поруч, змагаючись між собою. З часом значення цього слова трансформувалося та набуло сучасного змісту – суперництво, боротьба за першість.

У сфері економіки конкуренція є фундаментальним поняттям, яке відіграє основну роль у розвитку ринкових відносин. Економісти різних часів та напрямків по-різному трактували це поняття, залежно від рівня розвитку суспільства, стану національного ринку та інших факторів [2].

Конкуренція – це складне явище, яке має багато аспектів та може проявлятися в різних формах. Це є боротьба між виробниками за споживачів, між продавцями за покупців, між різними товарами та послугами за місце на ринку. У сучасному світі конкуренція є обов'язковою частиною економічного життя. Вона стимулює розвиток, змушує підприємства постійно вдосконалюватися, пропонувати кращі товари та послуги, знижувати ціни. Завдяки конкуренції

споживачі мають можливість вибрати найкращі варіанти, а економіка в цілому розвивається більш ефективно.

Питання теоретичної сутності конкуренції та її форм найбільш повно розкривається в роботах зарубіжних дослідників. Особливо треба підкреслити внесок класиків економічної науки, таких як А. Сміт та Д. Рікардо, які заклали основи розуміння конкуренції [3-4].

У ХХ ст. розвитком теорії конкуренції займалися такі відомі вчені, як І. Ансофф, С.Л. Брю, К.Р. Макконнелл, А. Маршалл, Дж. С. Мілль та інші. Їхні роботи базувалися на аналізі умов розвиненої ринкової економіки та зробили значний внесок у сучасне розуміння конкуренції [3-4].

Конкуренція відіграє вирішальну роль у функціонуванні ринкового механізму, визначаючи його сутність та підкреслюючи переваги над централізованим плануванням. Саме завдяки їй ринкова економіка постійно розвивається та вдосконалюється. Конкуренція є невід'ємною частиною економічної системи, що стимулює розвиток національної економіки в цілому.

В умовах конкурентної боротьби підприємці змушені активно залучати споживачів, пропонуючи їм якісніші товари за нижчими цінами. Це, своєю чергою, сприяє підвищенню рівня життя суспільства, оскільки споживачі отримують доступ до кращих продуктів та послуг. Конкуренція є двигуном прогресу, що забезпечує постійне вдосконалення товарів та послуг, а також сприяє розвитку інновацій.

А. Сміт, відомий класик економічної науки, розглядав конкуренцію як чесне змагання між продавцями за найбільш вигідні умови реалізації товарів, що відбувається без змови. Він вважав, що основним інструментом конкурентної боротьби є зміна цін. Сміт наголошував на важливості конкуренції для ринкової економіки та її ролі у функціонуванні «невидимої руки» ринку. Він також зауважив, що існує різниця між суб'єктивними прагненнями підприємців та об'єктивними наслідками їхньої діяльності [1].

У сфері підприємництва кожен суб'єкт, керуючись особистими інтересами, сприяє досягненню суспільного блага. Цей принцип полягає в тому, що окремі

підприємці, прагнучи до власного збагачення, в результаті своєї діяльності, незалежно від обставин, також сприяють розвитку суспільства.

Д. Рікардо досліджував цю тему та сформулював «закон ринків». Цей закон стверджує, що на ринку існує тенденція до встановлення рівноваги, яка характеризується постійною зайнятістю. Також, вчений розробив модель досконалої конкуренції, яку він аналізував у довгостроковій перспективі. Результатом його досліджень стала спеціальна теорія міжнародної торгівлі, яка розглядала міжнародний ринок окремо від внутрішнього [3-4].

Головна відмінність цієї теорії полягала в тому, що рух товарів між країнами визначається перевагами у порівняльних витратах. Це означає, що країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з меншими відносними витратами, порівняно з іншими країнами.

Розуміння етимологічних коренів конкуренції з часом зазнало змін, зосереджуючись на уточненні її цілей та методів. Марксистська школа розглядала конкуренцію як властиву товарному виробництву антагоністичну боротьбу між приватними виробниками за найбільш вигідні умови виробництва та збуту товарів і послуг. Неокласичний погляд на конкуренцію пов'язує її з боротьбою за обмежені економічні блага та гроші споживача, на які їх можна придбати [3].

Конкуренція є не що інше, як постійне прагнення досягти найкращих результатів у задоволенні потреб споживачів, особливо коли йдеться про рідкісні блага. У світі економіки, де ресурси обмежені, а бажання безмежні, саме конкуренція стає рушійною силою, що змушує виробників шукати нові шляхи та методи, щоб задовольнити ці потреби якнайкраще. Сутність конкуренції полягає в тому, що кожен учасник ринку прагне отримати перевагу над іншими. Ця перевага може полягати в чому завгодно: нижча ціна, вища якість, інноваційний продукт або послуга, кращий сервіс тощо. Головне, щоб споживач відчув цю перевагу та обрав саме цього виробника [3-4].

Виняткове значення має неокласична теорія, розроблена А. Маршаллом. Саме він пояснив, як на ринку автоматично встановлюється рівновага завдяки досконалій конкуренції та дії законів граничної корисності та граничної

продуктивності. До того ж, Маршалл першим піддав критиці «умовності» моделі чистої конкуренції. Розвиваючи теорію, Маршалл створив основи для аналізу часткової та довгострокової стійкої рівноваги на ринку. Він також враховував вплив технологічного прогресу та споживчих уподобань на формування відносних цін, що стало фундаментом для теорії монополістичної конкуренції. Внесок Маршалла полягає в тому, що він не тільки обґрунтував механізм автоматичного досягнення ринкової рівноваги за умови досконалої конкуренції, але й заклав основу для теорії монополістичної конкуренції, яку розглядав як окремий випадок необмеженої конкуренції, де закономірності ціноутворення залишаються визначальними [4].

На думку М. Портера, відомого дослідника в області конкуренції, це явище слід розглядати як безперервний та динамічний процес. Конкуренція - це постійний рух, де з'являються нові продукти, методи маркетингу, виробничі технології та сегменти ринку. Портер вважав, що на будь-якому ринку конкуренція визначається п'ятьма ключовими факторами:

- можливість виходу на ринок нових гравців;
- загроза появи товарів-замінників, які можуть запропонувати кращі умови за ціною;
- сила постачальників у переговорах;
- сила покупців у переговорах;
- рівень суперництва між вже існуючими на ринку компаніями [5].

У ХХ ст. структурне трактування конкуренції набувало все більшої популярності в роботах таких відомих економістів, як Ф. Еджуорт, А. Курно, Дж. Робінсон та Е. Чемберлін. Ці вчені заклали основу для сучасного західного погляду на чотири основні типи ринків, а саме досконалу конкуренцію, монополістичну конкуренцію, олігополію та монополію [3-4].

Розуміння конкуренції з точки зору структури ринку набуло більшої популярності, оскільки термін «конкуренція» почали розглядати як змагання, а не суперництво, як це було прийнято в поведінковому аспекті. За структурним

підходом основна увага зосереджується не на боротьбі між компаніями, а на аналізі структури ринку та умов, що на ньому існують.

У межах структурного підходу до визначення конкуренції, багато економістів вважають її присутністю на ринку значної кількості незалежних продавців і покупців, а також можливістю для них безперешкодно входити на ринок і залишати його. Згідно з цією концепцією, основним є не змагання між компаніями, а формування ціни, тобто не з'ясування переможця, а встановлення факту можливості або неможливості впливу компанії на загальний рівень цін [4]. За відсутності такого впливу, ринок вважається досконалим, в іншому випадку – недосконалим. Визначальним чинником структурної концепції є розгляд розвитку ринкової системи як динамічного процесу зміни її властивостей, структури та функцій. Цей підхід формує нове бачення конкуренції як процесу, на відміну від статичного уявлення про неї як про ситуацію в моделі А. Сміта [1].

У сфері економічного аналізу існує так званий рольовий, або функціональний, підхід до тлумачення конкуренції. Цей підхід акцентує увагу на функції, яку конкуренція відіграє в економічній системі. Й. Шумпетер у своїй теорії економічного розвитку розглядав конкуренцію як процес боротьби між старим і новим. Він стверджував, що нововведення часто зустрічають опір на ринку, але успіх новаторів призводить до витіснення підприємств, що використовують застарілі технології, завдяки механізму конкуренції. Шумпетер також зазначав, що досконала конкуренція не завжди пов'язана з існуючими товарами. Вона може стосуватися нових товарів, технологій, ресурсів або типів організації. Саме така конкуренція є найбільш актуальною для економічного розвитку [6].

Відомий австрійський економіст, лауреат Нобелівської премії Ф. А. фон Хайек, мав свій унікальний погляд на конкуренцію, вважаючи її не просто боротьбою за ринок, а скоріше «процедурою відкриття». На його думку, саме завдяки конкуренції на ринку стає очевидним те, що раніше було приховано [7].

У реальних ринкових умовах, де інформація завжди обмежена, підприємства часто стикаються з різними варіантами розвитку, кожен з яких може здаватися привабливим на перший погляд. Проте, тільки справжня конкуренція здатна

«розкрити очі» та показати, який шлях насправді є вірним, а який заведе у глухий кут. Ф.А. фон Хайек був переконаний, що суспільство, яке у вирішенні будь-яких завдань покладається на конкуренцію, досягне найбільших успіхів. Він вважав конкуренцію не тільки механізмом відбору найкращих, але й способом отримання та поширення знань, а також стимулом для постійного розвитку та вдосконалення [7].

У своїй праці «Стратегія блакитного океану» автори Ч. Кім та Р. Моборн пропонують поділ ринку на дві категорії: "червоні океани" та "блакитні океани". "Червоні океани" охоплюють всі існуючі галузі, де підприємства змагаються за частку ринку, тоді як "блакитні океани" символізують собою нові, нерозвідані ринкові простори, де конкуренція відсутня. Дослідники стверджують, що в сучасному світі, коли пропозиція часто перевищує попит, традиційні методи конкурентної боротьби стають недостатніми для забезпечення сталого розвитку бізнесу. Компаніям необхідно шукати нові шляхи для зростання та отримання прибутку, а саме – створювати «блакитні океани». Хоча «червоні океани» завжди будуть присутні в економіці, саме освоєння «блакитних океанів» є запорукою успіху та довгострокового процвітання підприємства [8].

Дж. Акерлоф та Дж. Стігліц, видатні економісти, стали першопрохідцями у дослідженні та розвитку теорії ринків, де інформація розподілена нерівномірно між учасниками. Їхні новаторські роботи у цій галузі були відзначені Нобелівською премією з економіки у 2001 р. Акерлоф відомий своїми глибокими дослідженнями функціонування ринків, де покупці часто не мають повного уявлення про якість товарів, тоді як продавці володіють цією інформацією. У своїй знаменитій статті «Ринок лимонів» він продемонстрував, як на таких ринках товари нижчої якості можуть витіснити з ринку товари вищої якості, спотворюючи механізм ціноутворення. Цей феномен, відомий як негативний або зворотний відбір, виникає через те, що невизначеність щодо якості товару змушує покупців орієнтуватися на нижчі ціни, що призводить до домінування дешевших, але менш якісних товарів [8].

Стігліц підкреслював, що в умовах вільного ринку доступ до інформації для різних гравців є нерівномірним, що створює нерівні умови для конкуренції. Він стверджував, що такий інформаційний дисбаланс може призводити до неефективності ринку та вимагати державного втручання для забезпечення більш справедливого та ефективного розподілу ресурсів [9].

Р. Гунтер Макграсс у своїй роботі «Кінець конкурентним перевагам. Як пристосувати стратегію до змін бізнесу» стверджує, що конкурентні переваги не є сталими, вони постійно змінюються. Автор підкреслює, що традиційний погляд на стратегію як на щось, що забезпечує довгострокову перевагу над конкурентами, вже не працює в сучасній креативній економіці [10].

У сучасному світі, де все швидко змінюється, для бізнесу важливо не стільки займати вигідне положення в певній галузі, скільки вміти знаходити нові можливості та ефективно використовувати свої активи. Конкуренція сьогодні відбувається не на рівні галузей, а на рівні так званих «арен» – певних зв'язків між споживачами та пропозицією, сегментами ринку та географічним положенням.

Щоб досягти успіху, компанії повинні вміти співпрацювати між собою, обмінюватися знаннями та досвідом, щоб оптимізувати можливості для різних «арен». Тільки так вони зможуть досягти успіху в умовах сучасної креативної економіки, де конкурентні переваги є змінними та залежать від здатності компаній адаптуватися до нових умов [11].

Теорія конкуренції не стоїть на місці, вона постійно розвивається, відображаючи зміни в суспільстві. Коріння цього розвитку сягає глибини історії, адже ринкові відносини завжди були динамічними. Науковий аналіз не міг оминати цей факт, тому й еволюція теорії конкуренції є закономірним результатом розвитку економічної науки.

Дослідження генезису концепцій конкуренції показує еволюцію розуміння цього явища від класичних економічних теорій до сучасних моделей. Аналіз генезису концепцій конкуренції говорить про те, що з часом розуміння конкуренції еволюціонувало від простого зіткнення економічних сил до складного, багатогранного процесу, що враховує технологічні інновації, стратегічну

взаємодію, регуляторні фактори та глобальні умови. Сучасні концепції визнають, що конкуренція є не лише рушійною силою ринкової ефективності, але й суттєвим інструментом для інноваційного розвитку та підвищення добробуту споживачів.

1.2. Сутнісні засади конкурентної політики

Забезпечення конкурентоспроможності та стабільного функціонування підприємств на галузевих ринках є однією з найбільш суттєвих проблем сучасності. Удосконалення методів та інструментів конкурентної боротьби змушує суб'єктів господарювання шукати якісно нові, стратегічні підходи до управління підприємством, використовувати інструменти забезпечення ефективної та успішної діяльності, створювати механізми гарантування економічної безпеки. Одним із таких інструментів є обґрунтована конкурентна політика підприємства.

Значний вплив на формування теорії конкуренції, невід'ємною частиною якої є конкурентна політика, здійснили як іноземні, так і українські науковці. Попри значущий внесок дослідників, комплексні наукові розвідки, що системно вивчали б питання формування та впровадження конкурентної політики, наразі представлені недостатньо [12].

Треба виділити, що в сучасній науковій літературі спостерігається тенденція до ототожнення понять «конкурентна політика» та «антимонопольна політика». Обидва терміни часто використовуються як взаємозамінні, що свідчить про їхню близькість та взаємопов'язаність. Наприклад, дослідниця Е. Шелудько у своїх працях стверджує, що державна антимонопольна (конкурентна) політика охоплює широкий спектр рішень та заходів, спрямованих на розвиток економіки країни. Ця політика має на меті підвищення конкурентоспроможності національних виробників товарів і послуг на світовому ринку, а також забезпечення ефективної зайнятості населення [13].

Монопольна діяльність може проявлятися у зловживанні ринковою владою, антиконкурентних угодах між учасниками ринку або антиконкурентних діях

державних органів. У свою чергу, конкурентна політика включає заходи з підтримки та розвитку конкуренції, причому не тільки після (*ex post*), але й до (*ex ante*) виникнення відповідних умов чи подій. Вона охоплює антимонопольну політику та заходи щодо припинення недобросовісної конкуренції [15].

Конкурентна політика, на відміну від пасивної антимонопольної політики, спрямована на активне виявлення та вирішення проблем на ринках, де конкуренція може бути ослаблена. Важливою складовою конкурентної політики є також регулювання природних монополій.

Деякі дослідники, зокрема Ю. Ясько, розрізняють конкурентну політику, політику демонополізації та антимонопольну політику, вважаючи демонополізацію та боротьбу з недобросовісною конкуренцією напрямками останньої. Однак, таке визначення конкурентної політики є однобічним, оскільки зосереджується лише на захисній функції [16].

Насправді, конкурентна політика має два напрямки – захист економічної конкуренції та створення рівних умов для підприємців, а також підтримка та розвиток конкуренції, в тому числі шляхом обмеження монополізму. Конкурентна політика, як державна діяльність, відіграє суттєву роль у формуванні здорового конкурентного середовища для підприємств на ринках. Її мета – забезпечити справедливу взаємодію між компаніями, запобігаючи дискримінації, особливо в таких сферах, як монополічне ціноутворення та зниження якості продукції.

Для глибшого розуміння сутності конкурентної політики важливо дослідити ключові напрями її реалізації. Ефективність цієї політики залежить від багатьох факторів, які визначають її значення та вплив. Серед визначальних чинників можна виділити об'єктивне існування ринків з низькою конкуренцією, наявність ринкової влади у продавців ресурсів та виробників, а також диспропорцію в доступі до ринкової інформації (рис.1.1).

Формуючи конкурентну політику, треба знайти баланс між захистом конкуренції та її стимулюванням. Критичним фактором тут є діяльність державних органів, що полягає у встановленні правил та усуненні порушень, а також заходи, спрямовані на забезпечення дотримання цих правил. В основі політики захисту

конкуренції лежить принцип мінімізації втрат ефективності, які можуть виникнути через відновлення економічних процесів після припинення антиконкурентних дій [17].

Рис. 1.1. Принципи та напрями розвитку конкурентної політики

Джерело: [17]

Конкурентна політика, за визначенням В. Лагутіна, є комплексом заходів, спрямованих на формування та підтримку здорового конкурентного середовища. Її основна мета полягає в регулюванні відносин між учасниками ринку та забезпечення чесної конкуренції. Держава відіграє суттєву роль у цьому процесі, створюючи умови для розвитку економічної конкуренції та борючись із негативними наслідками монополізму [18].

Головним аспектом конкурентної політики є захист інтересів як підприємців, так і споживачів. Забезпечення балансу між їхніми інтересами сприяє розвитку цивілізованих ринкових відносин та створенню конкурентоспроможного вітчизняного виробництва.

Конкурентна політика розглядається різними дослідниками з різних точок зору. Так, М. Бурда та Ч. Віплош акцентують увагу на боротьбі між підприємствами за збільшення обсягів виробництва. На їхню думку, конкуренція є провідним аспектом зростання виробничих показників [20].

А. Полянська, в свою чергу, розглядає конкурентну політику як комплекс дій та рішень, спрямованих на досягнення успіху в умовах конкуренції. Її бачення полягає в тому, що підприємство повинно активно впливати на своє конкурентне середовище для досягнення власних цілей [21].

Г. Паламарчук пропонує розглядати конкурентну політику як систему заходів, спрямованих на формування сприятливого конкурентного середовища. Він наголошує на важливості створення умов, які сприяють чесній та ефективній конкуренції між учасниками ринку [22].

Отже, конкурентна політика є ключовим елементом ефективної економічної системи, що сприяє розвитку добросовісної конкуренції, зниженню монополізації ринку та забезпеченню рівних умов для всіх учасників господарської діяльності. Її сутнісні засади ґрунтуються на принципах відкритості, прозорості, законності та державного регулювання з метою захисту інтересів як споживачів, так і підприємців.

РОЗДІЛ 2

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

2.1. Становлення і розвиток конкуренції в національній економіці

Згідно з останніми дослідженнями, розвиток конкуренції в сучасних умовах стикається з серйозними викликами. Негативні тенденції, що підривають конкурентне середовище та сприяють зміцненню позицій домінуючих монопольних структур, викликають особливе занепокоєння. Ці структури, зловживаючи своєю ринковою владою, завдають значної шкоди споживачам та малому бізнесу [23].

Для подолання цих негативних явищ необхідно вжити рішучих заходів. Гармонізація національної конкурентної політики з реаліями економічного розвитку та впровадження ефективних правил і норм, що відповідають критеріям добросовісної конкуренції, є першочерговими завданнями.

Ефективне конкурентне середовище формується під впливом різноманітних факторів. Серед них можна виділити ті, що пов'язані безпосередньо з ринком, де функціонує підприємство. Йдеться про вплив, який чинять на нього інші гравці – як ті, що вже присутні на ринку, так і ті, що можуть з'явитися в майбутньому. Важливими є також відносини з покупцями та постачальниками, наявність товарів-замінників та загальні умови, що склалися в галузі. Не менш суттєвими є фактори, що відображають соціально-економічний стан суспільства. Рівень життя населення, їхні доходи та витрати, рівень економічної активності, зайнятість – все це впливає на конкурентне середовище. Однак, фундаментальну роль відіграють і політичні фактори. Зовнішньополітична ситуація, державна політика щодо захисту конкуренції, участь держави у міжнародних економічних відносинах – всі ці аспекти також впливають на формування ефективного конкурентного середовища [24].

В умовах вільної ринкової системи успіх конкурентного механізму тісно пов'язаний з існуванням змагальних відносин між учасниками ринку. Ці відносини характеризуються боротьбою та суперництвом за кращі умови для виробництва, продажу товарів та надання послуг, а також за отримання найбільшого прибутку. У такій системі пропорції виробництва та розподілу ресурсів регулюються стихійно, під впливом попиту та пропозиції. Необхідно виділити, що основна мета регулювання конкуренції полягає у створенні та підтримці внутрішніх стимулів для розвитку конкурентного середовища, що сприяє максимальному задоволенню потреб населення.

Конкуренція є основним елементом ринкової економіки, що забезпечує її ефективність та динамічний розвиток. Завдяки конкуренції виробники прагнуть постійно вдосконалювати свою продукцію, знижувати витрати та пропонувати кращі умови для споживачів. Це сприяє підвищенню якості товарів та послуг, розширенню їх асортименту та зниженню цін.

Успіх конкурентного механізму залежить від багатьох факторів, зокрема від рівня розвитку ринкової інфраструктури, наявності ефективного антимонопольного законодавства та захисту прав споживачів. Треба також забезпечити рівні умови для всіх учасників ринку та запобігти зловживанням з боку окремих компаній.

Держава відіграє суттєву роль не лише у формуванні сприятливого середовища для чесної конкуренції, але й у забезпеченні високої якості конкурентних відносин. Тобто, держава має активно регулювати конкурентні процеси, приводячи їх у відповідність до критеріїв, які сприяють досягненню стратегічних цілей конкурентної політики. Зокрема, така діяльність регулюється правовими нормами, спрямованими на забезпечення економічної конкуренції, запобігання недобросовісній конкуренції, а також регулювання діяльності органу, що здійснює контроль у цій сфері [25].

Отже, держава використовує комплексний правовий інструментарій для підтримки здорової конкуренції та захисту економічних інтересів. Якісні конкурентні відносини сприяють появі нових учасників на ринку, що позитивно

впливає на наповнення державного та місцевих бюджетів завдяки податковим надходженням від новостворених організацій.

Розвиток конкуренції також створює сприятливі умови для підприємців та громадян, які отримують доступ до якісних управлінських послуг за доступними цінами або навіть безкоштовно. Також, завдяки конкуренції відбувається поступове зменшення кількості монопольних ринків, що сприяє більш збалансованому та ефективному функціонуванню економіки.

Антимонопольний комітет України (АМКУ) відіграє ключову роль у забезпеченні чесної конкуренції як на ринку товарів і послуг, так і у сфері державних закупівель. Його діяльність спрямована на захист інтересів споживачів та створення рівних умов для всіх учасників економічних відносин. Особливий статус АМКУ підкреслюється його завданнями та широкими повноваженнями. Комітет не тільки контролює дотримання законодавства про захист конкуренції, але й бере активну участь у формуванні конкурентної політики держави.

Основним моментом незалежності та ефективності роботи АМКУ є особливий порядок призначення та звільнення його керівництва, а також гарантії захисту майнових прав посадових осіб, що забезпечує їх незалежність та сприяє об'єктивному виконанню покладених на них завдань [25].

У сфері розробки конкурентної політики існує важливе завдання - гармонійно поєднати заходи, спрямовані на захист та розвиток конкуренції. Ключовим аспектом є діяльність державних органів, що полягає у забезпеченні дотримання правил та усуненні заборонених дій.

Їхня політика базується на концепції мінімізації негативного впливу на ефективність економічних процесів, що може виникнути внаслідок відновлення здорової конкуренції після припинення антиконкурентних дій.

Антимонопольний комітет України пройшов чотири етапи свого становлення та розвитку. Ці етапи відображають еволюцію організації, її функції та вплив на економічну конкуренцію в країні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розвиток системи інституційного забезпечення конкурентної політики в Україні

Етап	Період	Основний зміст етапу	Основне нормативно-правове забезпечення
1	1991-1995 рр.	Започаткування антимонопольного законодавства в Україні, розробка перших основних законів для здійснення демонополізації економіки	Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції»; Закон України «Про Антимонопольний комітет України»; Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції
2	1996-2000 рр.	Ухвалення засадничих законів, продовження демонополізації, реструктуризація монопольних ринків, поява постійного антимонопольного моніторингу	Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»; Указ Президента України «Про основні напрями конкурентної політики на 1999-2000 роки та заходи щодо їх реалізації»; Закон України «Про природні монополії»
3	2001-2013 рр.	Створення законодавчого забезпечення державного регулювання природних монополій, становлення механізмів саморегулювання ринку, створення ефективного механізму для подолання інституційних монополій	Закон України «Про захист економічної конкуренції»; Указ Президента України «Про основні напрями конкурентної політики на 2002-2004 роки»
4	2014 р. і по теперішній час	Адвокатування конкуренції, становлення проконкурентної політики, реалізація заходів, спрямованих на зниження рівня тінізації економіки з метою уникнення деструктивних деформацій конкуренції	Концепція Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2025 роки

Джерело: [24]

На початку розвитку конкурентної політики основна увага приділялася її формуванню та створенню відповідних умов. Далі було здійснено демонополізацію економіки, щоб забезпечити рівні можливості для всіх учасників ринку. Після цього етапу було зосереджено увагу на захисті вже існуючої конкуренції та створенні механізмів її підтримки. На завершальному етапі відбулася

популяризація та активне впровадження проконкурентної політики, спрямованої на стимулювання здорової конкуренції та забезпечення її ефективного функціонування.

Аналіз звітів Антимонопольного комітету України за період 2019-2023 рр. свідчить про позитивну динаміку зменшення кількості порушень законодавства про захист економічної конкуренції. Незважаючи на загальне зниження, найбільш поширеними порушеннями, що трапляються найчастіше, залишаються антиконкурентні узгоджені дії та зловживання домінуючим становищем на ринку з боку суб'єктів господарювання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка порушень законодавства про захист економічної конкуренції, припинених АМКУ протягом 2019-2024 рр.

Роки	Всього скоєно порушень	Зловживання монопольним становищем	Недобросовісна конкуренція	Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання	Антиконкурентні дії органів влади	Інші порушення
2019	2071	268	168	799	457	379
2020	1624	227	147	877	162	164
2021	1675	185	110	920	188	211
2022	611	91	27	285	124	56
2023	1562	130	43	1020	82	3
2024	2804	159	58	2012	105	12

Джерело: складено на основі [26-31]

З таблиці 2.2 видно, що протягом 2019-2024 рр. Антимонопольний комітет України (АМКУ) активно працював над виявленням та припиненням порушень законодавства про захист економічної конкуренції. Загальна кількість виявлених порушень коливається протягом цього періоду, але в цілому спостерігається тенденція до зменшення кількості серйозних порушень, таких як зловживання монопольним становищем та антиконкурентні узгоджені дії.

У 2022 р. спостерігається значне зниження загальної кількості порушень, що може бути пов'язано з різними факторами, включаючи зміни в економічній ситуації та можливості роботи АМКУ. Втім, вже у 2023 р. кількість порушень знову зростає,

що свідчить про необхідність постійного контролю та нагляду за дотриманням конкурентного законодавства.

Необхідно, щоб структура порушень також змінюється з часом. Якщо на початку періоду переважали зловживання монопольним становищем, то згодом зростає кількість інших видів порушень, таких як недобросовісна конкуренція та антиконкурентні дії органів влади. Це говорить про те, що АМКУ постійно адаптується до нових викликів та зосереджує свою увагу на найбільш актуальних проблемах конкурентного середовища. Динаміка накладання штрафів Антимонопольним комітетом України протягом 2019–2024 рр. наведена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка накладання штрафів Антимонопольним комітетом України протягом 2019–2024 рр., млн. грн

Рік	Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання	Зловживання монопольним (домінуючим) становищем	Недобросовісна конкуренція	Інші види
2018	119,9	98	24,1	35,2
2019	8126	404,1	9,3	132,5
2020	683,5	712,6	218,9	20,6
2021	6309,8	445,9	19,5	296,2
2022	372,2	13,4	85,4	76
2023	618,9	1762,2	40,9	69,1
2024	806,6	28,7	53,3	52,8

Джерело: складено на основі [26-31]

З таблиці 2.2 видно, що протягом 2018–2024 р. спостерігається суттєва нерівномірність у кількісних показниках виявлених порушень законодавства про захист економічної конкуренції. Особливо різко змінювалася кількість випадків антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання – від відносно низьких значень у 2018 р. до пікових у 2019 та 2021 р. Показники зловживання монопольним становищем також мали нестабільну динаміку, різко зрісши у 2023 р., що може бути результатом як посилення нагляду, так і збільшення концентрації на окремих ринках. Недобросовісна конкуренція виявлялася менш масово, хоча у

2020 році спостерігалось суттєве зростання. Інші види порушень змінювались без чіткої динаміки, залишаючись на помірному рівні. Антимонопольний комітет України, як орган, що відповідає за захист конкуренції, має можливість оцінювати ефективність своєї роботи з перевірки дотримання законодавства у цій сфері. Це дозволяє зосередити зусилля на найбільш важливих аспектах та досягати кращих результатів рік від року.

Для такої оцінки використовується поняття економічної ефективності. Під цим мається на увазі оцінка впливу діяльності Антимонопольного комітету та його територіальних підрозділів на суспільний добробут. Цей вплив виражається у грошовому еквіваленті та досягається шляхом відновлення умов конкуренції або запобігання негативним наслідкам для неї [32].

Економічний ефект від діяльності Антимонопольного комітету України (АМКУ) проявляється у двох основних частинах. Перша – це фінансове поповнення державного бюджету за рахунок штрафів, які накладаються на підприємства, що порушили антимонопольне законодавство. Друга, не менш актуальна, полягає у позитивному впливі рекомендацій АМКУ на діяльність підприємств.

У випадку, коли АМКУ виявляє порушення, він може не лише застосувати штрафні санкції, а й надати підприємству рекомендації щодо покращення його діяльності. Фахівці комітету, аналізуючи результати впровадження цих рекомендацій, готують звіт, в якому зазначають, що завдяки заходам, рекомендованим АМКУ, підприємство досягло позитивних змін у своїй роботі. Це може виражатися у збільшенні прибутку, розширенні виробництва чи покращенні якості продукції. Зростання економічних показників підприємства, в свою чергу, призводить до збільшення податкових надходжень до державного бюджету. Таким чином, діяльність АМКУ сприяє не тільки дотриманню принципів чесної конкуренції, але й позитивно впливає на економічне зростання країни.

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що ефективна реалізація національної конкурентної політики вимагає застосування системного підходу, що базується на чітких принципах. Основною метою цієї політики є стимулювання

розвитку конкурентного середовища в межах національної економіки, забезпечення чесної конкурентної боротьби та підтримка постійної динаміки у конкурентних процесах. Треба підкреслити, що недосконала конкурентна політика може призвести до негативних наслідків, зокрема, до зменшення суспільного добробуту та послаблення конкурентних позицій вітчизняних підприємств. Отже, якісна конкурентна політика є запорукою економічного процвітання та підвищення конкурентоздатності країни.

2.2. Роль конкурентної політики у процесі повоєнного відновлення

В умовах повоєнного відновлення України конкурентна політика відіграє фундаментальну роль у забезпеченні сталого економічного зростання, стимулюванні інновацій та підвищенні добробуту населення. Її значення виходить далеко за рамки простого регулювання ринків; вона стає фундаментом для побудови ефективної, стійкої та інклюзивної економіки.

По-перше, конкурентна політика сприяє ефективному розподілу обмежених ресурсів, що є особливо значущим в умовах руйнувань, спричинених війною. Конкуренція змушує підприємства не просто виживати, а й процвітати, постійно оптимізуючи виробництво, знижуючи витрати та пропонуючи споживачам найкращі продукти та послуги. Цей процес, своєю чергою, веде до більш раціонального розподілу капіталу, робочої сили та інших цінних ресурсів між різними секторами економіки, направляючи їх туди, де вони зможуть принести найбільшу користь. Але ефективний розподіл ресурсів – це не лише про економію; це про стратегічне інвестування в майбутнє. Антимонопольні заходи, запобігаючи зловживанням домінуючим становищем та руйнівним картельним змовам, забезпечують чесну гру та запобігають викривленню ринкових механізмів. Важливо, щоб ці заходи не лише карали за порушення, а й створювали превентивні механізми, які б унеможливлювали антиконкурентну поведінку в майбутньому [33].

По-друге, конкуренція виступає як потужний двигун інновацій. В умовах жорсткої боротьби за споживача компанії змушені безперервно вдосконалювати свою продукцію, розробляти революційні технології та впроваджувати більш ефективні та гнучкі бізнес-моделі. Це має критичне значення для України, яка прагне перейти до економіки, заснованої на знаннях та високих технологіях. Конкуренсна політика повинна активно підтримувати відкритість ринків для нових гравців, особливо для інноваційних компаній та стартапів, тим самим сприяючи технологічному прогресу та диверсифікації економіки.

Забезпечення надійного захисту прав інтелектуальної власності та створення сприятливого регуляторного середовища для стартапів є важливими компонентами цієї екосистеми. Тут важливо не обмежуватися формальними вимогами, а створювати реальні можливості для розвитку інновацій, наприклад, через державну підтримку наукових досліджень та розробок, програми співпраці між університетами та бізнесом, а також сприяння виходу українських стартапів на міжнародні ринки [33].

По-третє, конкурентна політика прямо впливає на підвищення добробуту населення. Зниження цін, покращення якості товарів і послуг, розширення їх асортименту – все це стає можливим завдяки здоровій конкуренції. Це робить товари і послуги більш доступними для широких верств населення, що особливо важливо в умовах зниження купівельної спроможності, спричиненого війною. Більше того, конкуренція стимулює створення нових робочих місць та сприяє підвищенню заробітної плати, оскільки компанії змушені боротися за кваліфікованих працівників.

Здорове конкурентне середовище сприяє формуванню більш справедливого та інклюзивного суспільства, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал. Тут необхідно не лише забезпечити доступність товарів та послуг, а й створити умови для економічної активності населення, наприклад, через підтримку малого та середнього бізнесу, програми професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації.

По-четверте, конкурентна політика є основним фактором залучення іноземних інвестицій, необхідних для відновлення та модернізації української економіки. Інвестори шукають країни з прозорими та передбачуваними правилами гри, де їхні інвестиції будуть захищені від недобросовісної конкуренції. Наявність ефективної антимонопольної системи та незалежного органу, який її реалізує, є потужним сигналом для іноземних інвесторів, демонструючи, що в Україні створено сприятливі умови для ведення бізнесу. Це сприяє припливу капіталу, технологій та досвіду, необхідних для відновлення виробничих потужностей, розбудови інфраструктури та впровадження інновацій. Залучення іноземних інвестицій – це не лише про отримання фінансових ресурсів; це про імпорт передових технологій та управлінських практик, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності української економіки на світовому ринку. Важливо, щоб конкурентна політика не лише приваблювала інвестиції, а й забезпечувала їх ефективне використання та захист від недобросовісних практик [33-34].

Однак, реалізація ефективної конкурентної політики в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення стикається з низкою викликів. До них належать:

- руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, що може призвести до концентрації ринків та послаблення конкуренції;

- зростання ролі держави в економіці, пов'язане з необхідністю управління відновленням та підтримки соціально вразливих груп населення, що може призвести до викривлення ринкових механізмів;

- корупція та слабкість судової системи, які ускладнюють забезпечення чесної конкуренції та захист прав споживачів;

- нестача кваліфікованих кадрів в антимонопольних органах та експертів з конкурентного права [33-34].

Для успішного подолання викликів, що постають перед конкурентною політикою України у період післявоєнного відновлення, першочерговим завданням є суттєве посилення Антимонопольного комітету України. Це передбачає не лише надання йому достатніх фінансових та людських ресурсів, але й забезпечення його

реальної незалежності від політичного впливу та інших сторонніх факторів. Лише за таких умов АМКУ зможе ефективно виконувати свою ключову функцію – проведення об'єктивних та неупереджених розслідувань порушень конкурентного законодавства та застосування адекватних санкцій до винних суб'єктів господарювання. Треба забезпечити інституційну спроможність АМКУ, дозволяючи йому оперативно реагувати на антиконкурентні дії та попереджати їх виникнення в майбутньому.

Необхідно провести глибоке реформування законодавства про захист економічної конкуренції. Цей процес має бути спрямований на максимальне наближення українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, що є важливим кроком на шляху до євроінтеграції України. Йдеться не лише про формальне приведення нормативно-правових актів у відповідність до європейських директив та регламентів, але й про забезпечення їх ефективного застосування на практиці. Важливо створити дієві механізми для виявлення та припинення антиконкурентних дій, а також забезпечити справедливий та прозорий процес розгляду справ про порушення конкурентного законодавства.

Окрім посилення АМКУ та реформування законодавства, критично важливим є підвищення рівня обізнаності бізнесу та населення про конкурентне законодавство та їхні права. Багато підприємців, особливо представників малого та середнього бізнесу, не знають про свої права та обов'язки у сфері конкуренції, а також про можливості захисту своїх інтересів. Необхідно проводити широку інформаційну кампанію, спрямовану на підвищення рівня знань про конкурентне законодавство, а також на формування культури добросовісної конкуренції в українському суспільстві. Суттєвим є роз'яснення прав споживачів та механізмів їх захисту від недобросовісних практик [35-37].

Прозорість та відкритість державних закупівель є ключовим фактором забезпечення чесної конкуренції та запобігання корупції. Необхідно впроваджувати ефективні механізми контролю за проведенням державних закупівель, забезпечувати рівний доступ до участі в торгах для всіх зацікавлених суб'єктів господарювання та запобігати будь-яким формам дискримінації.

Важливим є використання електронних систем закупівель, які забезпечують прозорість та автоматизацію процесу. Також треба посилити відповідальність за порушення законодавства про державні закупівлі, включаючи корупційні діяння.

Також, підтримка розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) є важливим елементом конкурентної політики. МСБ є важливим джерелом конкуренції та інновацій, а також забезпечує значну частину зайнятості в країні. Необхідно створювати сприятливі умови для розвитку МСБ, включаючи спрощення процедур реєстрації та ліцензування, зменшення податкового навантаження, забезпечення доступу до фінансування та підтримку інноваційної діяльності. Важливим є створення рівних умов конкуренції для МСБ та великого бізнесу, запобігаючи зловживанням домінуючим становищем з боку великих компаній [35-37].

Отже, конкурентна політика є критично важливим інструментом для забезпечення сталого економічного зростання, стимулювання інновацій та підвищення добробуту населення в Україні в умовах повоєнного відновлення. Її ефективна реалізація вимагає комплексного підходу, що включає посилення антимонопольних органів, удосконалення законодавства, підвищення обізнаності та підтримку розвитку малого та середнього бізнесу. Тільки так Україна зможе побудувати конкурентоспроможну та стійку економіку, здатну забезпечити гідне життя для своїх громадян.

Досвід країн, які пережили періоди глибокої економічної трансформації та відновлення, незаперечно підкреслює суттєву важливість ефективної конкурентної політики як фундаментального інструменту для стабілізації та подальшого розвитку. Ці історії успіху демонструють, що створення прозорого та конкурентного середовища є основним фактором для залучення інвестицій, стимулювання інновацій та забезпечення сталого економічного зростання[36].

Розглядаючи приклад Німеччини після Другої світової війни, стає очевидним, що «німецьке економічне диво» стало результатом впровадження принципово нової економічної моделі – соціальної ринкової економіки. Ця модель, з одного боку, забезпечувала свободу підприємництва та конкуренцію, а з іншого – гарантувала соціальний захист громадян. Значну роль у цьому процесі відіграв

Закон проти обмежень конкуренції (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen), який став потужним механізмом для запобігання монополізації ринків. Цей закон не просто забороняв зловживання домінуючим становищем, а й активно заохочував підприємництво, створюючи умови для розвитку малого та середнього бізнесу. Завдяки цьому Німеччина змогла відновити свою економіку, створити нові робочі місця та стати однією з провідних економік світу [38].

Польща, після падіння комуністичного режиму, пройшла складний шлях економічних реформ, значним компонентом яких стала приватизація та дерегуляція. Ці заходи, хоч і були болісними на початковому етапі, дозволили створити конкурентне середовище, залучити іноземні інвестиції та стимулювати розвиток приватного сектору. Суттєву роль у цьому процесі відіграла новостворена антимонопольна установа (UOKiK), яка забезпечувала дотримання конкурентного законодавства. UOKiK не лише розслідувала та карала порушення конкурентного права, а й активно займалася просвітницькою діяльністю, підвищуючи обізнаність бізнесу та громадян про важливість конкуренції для економічного розвитку. Таким чином, Польща змогла трансформувати свою економіку, стати членом Європейського Союзу та досягти значного економічного прогресу [38].

Південна Корея демонструє приклад економічного прориву, який був досягнутий завдяки активній державній підтримці конкуренції та інновацій. Уряд Південної Кореї не просто створив умови для конкуренції, а й активно заохочував технологічний трансфер та розвиток високотехнологічних галузей. Державні інвестиції в науку та освіту, а також підтримка експорту дозволили створити конкурентоспроможні компанії, які стали лідерами на світових ринках. Уряд також активно боровся з корупцією та забезпечував прозорість у державних закупівлях, що сприяло ефективному розподілу ресурсів та запобігало монополізації ринків. Таким чином, Південна Корея змогла перетворитися з аграрної країни на високорозвинену економіку, лідера у сфері інформаційних технологій та автомобілебудування [38].

Ці приклади показують, що успішне економічне відновлення та розвиток неможливі без ефективної конкурентної політики. Країни, які змогли створити

прозоре та конкурентне середовище, забезпечили рівні можливості для всіх учасників ринку, залучили інвестиції та стимулювали інновації, досягли значного економічного прогресу та підвищення рівня життя домашніх господарств.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Інституційно-економічне забезпечення конкурентної політики

У сучасних умовах, коли світовий ринок стикається з жорсткою конкуренцією, посиленою впливом фінансових та економічних криз, надзвичайно важливим стає переосмислення конкурентної політики держави. Її слід розглядати не просто як набір заходів, а як цілеспрямовану, стратегічну діяльність, спрямовану на формування та підтримку ефективного конкурентного середовища. Її основне завдання – регулювання конкурентних відносин, що забезпечує захист, розвиток та стимулювання економічного змагання.

В епоху глобалізації та швидкого технологічного прогресу, актуальним напрямком конкурентної політики держави стає забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Це досягається шляхом ефективного використання та впровадження науково-технічних досягнень, а також залучення інтелектуального капіталу. Конкурентна політика повинна органічно вписуватися в загальний політичний процес, стаючи значущою складовою стратегії розвитку країни. Вона має являти собою цілісну систему заходів державного впливу на економіку, де ефективність кожного елемента посилюється взаємодією з іншими.

Створення міцної та дієвої економіки неможливе без належного інституційно-організаційного забезпечення конкурентної політики. Стабільна робота урядових структур, чіткість і непорушність правових норм – ось що стимулює розвиток бізнесу, приваблює інвесторів і, як наслідок, підвищує рівень життя громадян. Ефективне регулювання конкуренції створює середовище, де компанії прагнуть до постійного вдосконалення, пропонують якісні товари та

послуги за доступними цінами, тим самим сприяючи інноваціям та економічному зростанню.

Держава в Україні прагне підтримувати здорове економічне змагання, використовуючи закони для захисту від монополій та нечесної конкуренції. Її зусилля спрямовані на те, щоб жодна компанія чи група не могла контролювати ринок, обмежуючи вибір споживачів або штучно завищуючи ціни. Для цього держава пильно стежить за тим, як великі компанії об'єднуються або поглинають менші, щоб переконатися, що це не призведе до домінування на ринку. Також вона бореться з недобросовісною поведінкою, такою як обман споживачів або поширення неправдивої інформації про конкурентів. У результаті цих дій держава намагається створити справедливе середовище, де всі підприємства мають рівні можливості для розвитку, а споживачі можуть користуватися широким вибором товарів і послуг за конкурентними цінами [34-38].

Головну роль у цьому процесі відіграє державний орган, відповідальний за впровадження конкурентної політики. В Україні цю функцію виконує Антимонопольний комітет України. Його завдання – контролювати дотримання законодавства про захист економічної конкуренції, запобігати, виявляти та припиняти порушення, а також сприяти розвитку чесної конкуренції [37].

Антимонопольний комітет України, володіючи особливим статусом, зосереджений на забезпеченні дотримання антимонопольних норм. Окрім того, що він формує та вдосконалює правову базу, що регулює конкуренцію, його діяльність є ключовою для реалізації державної політики, спрямованої на підтримку здорового конкурентного середовища.

Безсумнівно, одним із актуальних напрямків діяльності Антимонопольного комітету України є постійне вдосконалення його внутрішньої структури та професійних навичок співробітників. Завдяки тісній співпраці з провідними міжнародними організаціями, які спеціалізуються на питаннях конкуренції, АМКУ має можливість вивчати та адаптувати найкращі світові практики. Цей процес дозволяє не лише підвищити ефективність роботи комітету, але й забезпечити його

необхідними інструментами для створення сприятливого конкурентного середовища в Україні (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Інституційна спроможність Антимонопольного комітету України МКУ

Джерело: [12]

У 2011 р. відбулося формування державних органів, відповідальних за контроль над діяльністю суб'єктів, що володіють природними монополіями. Ці органи, відомі як Національні комісії, були створені з метою регулювання ключових галузей економіки, а саме енергетики, зв'язку та комунальних послуг. Їхні функції та сфера відповідальності були чітко визначені указами, виданими Президентом України 23 листопада 2011 р. Треба підкреслити, що ці комісії були

підпорядковані безпосередньо Президенту України, а також підзвітні Верховній Раді України [37].

Згодом, у 2014 р., відбулися зміни в структурі та назві цих регуляторних органів. Президент України видав указ, яким було створено єдину Національну комісію, що взяла на себе функції державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Це рішення стало важливим кроком у реформуванні системи державного управління.

Подальший розвиток правового статусу та повноважень цієї комісії був закріплений у Законі України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р. Цей закон визначив завдання, функції та порядок виконання повноважень комісії, а також її правовий статус, що забезпечило стабільність та ефективність її діяльності [23].

Окрім Антимонопольного комітету України, нагляд за процесом державних закупівель здійснюють й інші державні структури. Серед них виділяється центральний орган виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Суттєву роль відіграє Рахункова палата, яка контролює використання державних коштів. Також варто відзначити Державне агентство з управління державними фінансами, яке забезпечує ефективне використання бюджетних ресурсів [23].

Окрім державних інституцій, значну роль у контролі відіграє громадськість. Електронний майданчик DOZORRO надає можливість громадянам спостерігати за процесом публічних закупівель. Це сприяє підвищенню прозорості та допомагає виявляти можливі зловживання з боку замовників, а також запобігає участі в торгах недобросовісних учасників [39].

Україна, прагнучи до інтеграції в європейський простір, взяла на себе ряд важливих зобов'язань. Підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та Договір про заснування Енергетичного співтовариства, наша держава зобов'язалася привести своє законодавство у відповідність до норм та стандартів ЄС. Це стосується, зокрема, сфери конкурентного законодавства, де Україна

повинна забезпечити відповідність своїх правил регулювання державної допомоги європейським стандартам [40].

Важливим питанням цих зобов'язань є не лише застосування правил ЄС щодо державної допомоги, але й створення ефективної системи контролю за їх дотриманням. Згідно зі статтею 262 Угоди, Україна повинна заснувати спеціалізований орган, наділений повноваженнями контролювати надання державної допомоги. Цей орган повинен мати можливість вимагати повернення незаконно наданої допомоги, забезпечуючи тим самим справедливу конкуренцію та ефективне використання державних ресурсів. Таким чином, Україна взяла на себе обов'язок не лише імплементувати європейські норми, але й створити дієвий механізм для їх реалізації та забезпечення їх виконання [33].

У серпні 2018 р. набув чинності Закон України, що регулює питання державної допомоги суб'єктам господарювання. Цей законодавчий акт був розроблений у 2014 р., використовуючи як основу Регламент Європейського Союзу, який визначає порядок надання державної допомоги підприємствам. У відповідності до положень цього Закону, Кабінет Міністрів України затвердив комплекс заходів, спрямованих на впровадження інституційних змін у системі нагляду та контролю за наданням державної допомоги підприємствам. Ці заходи мають на меті підвищити ефективність та прозорість процесу розподілу державної допомоги, а також забезпечити відповідність українського законодавства європейським стандартам [33].

На сьогоднішній день спостерігається активна трансформація системи надання державної допомоги, що передбачає впровадження інноваційних підходів до її надання. Зокрема, законодавство, що регулює державну допомогу юридичним особам, визначає чіткі правові рамки для здійснення моніторингу та контролю за її використанням, а також створює умови для реалізації новітніх форм такої допомоги.

Відповідно до міжнародних зобов'язань, наступним кроком у приведенні національного законодавства у відповідність до норм Європейського Союзу є удосконалення механізмів контролю за злиттями та поглинаннями компаній. Угода

про асоціацію між Україною та ЄС передбачає додаткові вимоги до правового регулювання цього процесу. Особливу увагу завжди приділяли боротьбі з антиконкурентними змовами, які вважаються одним з найсерйозніших порушень конкурентного законодавства. Зокрема, протягом 2022-2024 рр. було відкрито значну кількість нових справ, пов'язаних з такими змовами, та розпочато велику кількість розслідувань у сфері державних закупівель, тендерів та аукціонів [33].

З початку 2024 р. відбулося значне посилення ролі Антимонопольного комітету України, що відображає прагнення до гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері конкуренції. Цей закон вніс кардинальні зміни до конкурентного законодавства, спрямовані на підвищення його ефективності та відповідності сучасним викликам [37].

Одним із важливих нововведень стало вдосконалення процедури звільнення від відповідальності, що стимулює учасників ринку до співпраці з АМКУ у виявленні антиконкурентних дій. Також запроваджено механізм врегулювання справ, що дозволяє сторонам досягти компромісу у справах про зловживання монопольним становищем та антиконкурентні угоди.

Фундаментальною основою реформи є встановлення чітких строків для розслідувань, що сприяє підвищенню оперативності та ефективності роботи АМКУ. Також, посилено контроль за концентраціями, включаючи оновлення порогових показників, що дозволяє більш ретельно відстежувати зміни на ринку та запобігати виникненню монополій. Хоча антимонопольне законодавство та закони про конкуренцію спрямовані на обмеження монополій та їхнього зловживання, ринки постійно зазнають змін, що можуть призводити до монополізації. Ця тенденція є невід'ємною частиною динаміки ринку, де лідери можуть змінюватися під впливом різноманітних факторів.

Глобалізація відкриває нові ринки та можливості, але водночас сприяє концентрації капіталу в руках великих гравців. Демографічні та соціальні зміни, такі як старіння населення або зміна споживчих звичок, можуть створювати нові ніші для монополій або посилювати існуючі.

Ринкові умови постійно змінюються, і компанії, які швидко адаптуються, можуть отримати значну перевагу. Впровадження інноваційних технологій та цифровізація також можуть призвести до монополізації, оскільки компанії, які володіють передовими технологіями, отримують конкурентну перевагу.

3.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики в умовах європейської інтеграції

В умовах, коли Україна прагне стати повноправним членом європейської спільноти, надзвичайно суттєво не просто прагнути, але й активно впроваджувати зміни в конкурентній політиці. Цей процес є не примхою, а нагальною потребою, адже саме він здатен забезпечити міцний фундамент для майбутнього економічного зростання держави. Без належного рівня конкурентоспроможності, без створення сприятливого клімату для інвестицій, український бізнес ризикує залишитися на узбіччі європейського ринку.

Адаптація до правових норм Європейського Союзу в сфері конкуренції – це не просто формальність, це стратегічний крок, що вимагає глибокого розуміння та комплексного підходу. Необхідно не лише змінювати законодавство, але й перебудовувати інституційну структуру, враховуючи при цьому унікальність української економіки. Особливої уваги потребує ситуація, що склалася внаслідок воєнних дій, та процеси, пов'язані з відновленням країни [33; 41].

Трансформація конкурентної політики – це не миттєвий процес, а довготривала стратегія, що вимагає постійного моніторингу та коригування. Важливо не лише імплементувати європейські стандарти, але й створити ефективні механізми їхнього застосування на практиці. Це передбачає посилення ролі Антимонопольного комітету України, забезпечення його незалежності та ефективності, а також підвищення рівня правової культури серед підприємців та споживачів. Напрями вдосконалення конкурентної політики в умовах європейської інтеграції наведені на рис. 3.2.

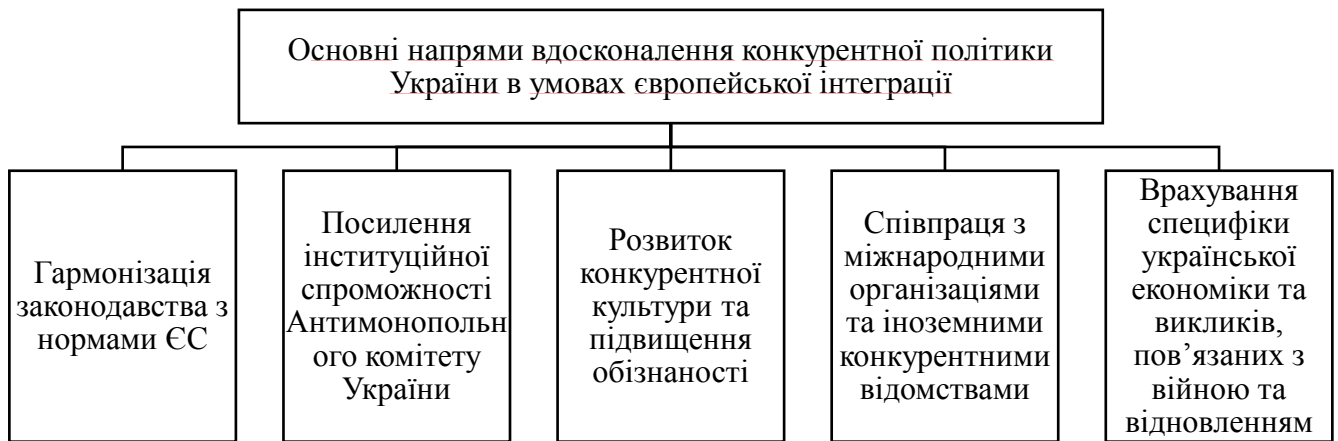

Рис. 3.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики
Джерело:[12; 16]

Одним з актуальних напрямків діяльності є приведення правових норм у відповідність до європейських стандартів. Головним завданням є повне узгодження національних законів, що стосуються захисту економічної конкуренції, з нормами Європейського Союзу. Це передбачає уніфікацію визначень та принципів оцінки дій, що суперечать конкуренції, з європейськими аналогами. Треба забезпечити, щоб такі поняття, як «узгоджені дії», «зловживання домінуючим становищем» та «концентрація», тлумачилися однаково в Україні та ЄС. До того ж, слід привести у відповідність критерії оцінки впливу цих дій на конкуренцію, беручи до уваги, зокрема, їхній транскордонний характер [33].

Треба також адаптувати правила щодо надання державної допомоги, щоб вони відповідали європейським стандартам. Ці стандарти чітко визначають, які форми та обсяги державної підтримки є допустимими, щоб запобігти викривленню конкуренції на ринку. Для цього необхідно створити ефективну систему контролю за наданням державної допомоги та забезпечити прозорість цього процесу.

Україна повинна поступово впроваджувати директиви та регламенти ЄС, що регулюють різні аспекти конкуренції, такі як правила конкуренції в окремих секторах економіки (наприклад, телекомунікації, енергетика, транспорт) або правила щодо міжнародних злиттів та поглинань.

Одним з актуальних напрямків діяльності є зміцнення інституційної бази Антимонопольного комітету України, оскільки ефективність конкурентної політики прямо залежить від його здатності виконувати покладені на нього обов'язки. Це вимагає забезпечення належного фінансування АМКУ, що дозволить йому повноцінно проводити розслідування, здійснювати аналіз ринків, організовувати навчання співробітників та налагоджувати співпрацю з міжнародними партнерами. Крім того, необхідно гарантувати незалежність АМКУ від політичного впливу, забезпечивши прозорий механізм призначення та звільнення членів комітету [12; 16; 33].

Для підвищення ефективності роботи АМКУ треба постійно підвищувати кваліфікацію його співробітників, щоб вони могли ефективно розслідувати складні антиконкурентні справи, застосовувати сучасні методи економічного аналізу та успішно взаємодіяти з міжнародними колегами. Суттєво також удосконалити методологію розслідувань, використовуючи сучасні інструменти, такі як економічний аналіз, збір та аналіз електронних доказів, а також цифрова криміналістика.

Розширення повноважень АМКУ у сфері збору інформації, проведення перевірок та застосування санкцій дозволить комітету більш ефективно виявляти та припиняти порушення конкурентного законодавства. Це може включати надання права на проведення неоголошених перевірок та накладення більш суворих санкцій.

Також, АМКУ повинен забезпечити прозорість та відкритість своєї діяльності, публікуючи інформацію про свої рішення, методології розслідувань та плани роботи. Це сприятиме підвищенню довіри до комітету та стимулюватиме підприємців до дотримання конкурентного законодавства [12; 16; 33].

Зміна свідомості підприємців та споживачів є ключовим фактором для ефективної конкурентної політики, який не менш важливий, ніж законодавчі та інституційні зміни. Для цього необхідно активно працювати над підвищенням рівня обізнаності суспільства. Зокрема, слід проводити масштабні інформаційні кампанії, які б роз'яснювали підприємцям та споживачам їхні права та обов'язки у

сфері конкуренції, а також доносили переваги функціонування конкурентного ринку.

Головним кроком є інтеграція питань конкуренції до навчальних програм у вищих навчальних закладах та бізнес-школах. Це дозволить сформувати конкурентну культуру серед майбутніх підприємців та менеджерів, які будуть готові до роботи в умовах чесної конкуренції. До того ж, треба підтримувати діяльність неурядових організацій, які займаються захистом прав споживачів та сприяють розвитку конкуренції. Їхня робота допоможе підвищити обізнаність суспільства про проблеми конкуренції та мотивувати підприємців до дотримання законодавства.

Рух до інтеграції в європейський економічний простір вимагає від Антимонопольного комітету України налагодження тісної взаємодії з міжнародними структурами та зарубіжними конкурентними відомствами. Це передбачає не лише обмін інформацією та досвідом з аналогічними органами країн Європейського Союзу та інших держав з розвинутою ринковою економікою, але й активну участь у міжнародних проектах і програмах, спрямованих на розвиток конкуренції [37].

Для АМКУ це означає можливість запозичити найкращі практики у сфері виявлення та розслідування антиконкурентних дій, застосування санкцій та загалом регулювання конкурентного середовища. Участь у міжнародних проектах відкриває доступ до сучасних знань, технологій та експертизи, що сприятиме підвищенню ефективності роботи відомства. Особливо значущою частиною є співпраця з Європейською Комісією. Вона є головною для забезпечення гармонізації українського законодавства про конкуренцію з нормами ЄС, а також для ефективного вирішення транскордонних антиконкурентних справ, що мають вплив на ринки обох сторін.

Також необхідно врахувати, що модернізація конкурентної політики в Україні не може відбуватися у відриві від унікальних особливостей нашого економічного ландшафту та тих серйозних випробувань, які виникли внаслідок війни. Необхідно усвідомлювати, що українська економіка характеризується

високим ступенем концентрації на багатьох ринках, що створює значні перешкоди для забезпечення здорової конкуренції. У цьому контексті Антимонопольний комітет України повинен зосередити свою увагу на ретельному контролі за процесами концентрації ринків, а також на своєчасному виявленні та ефективному припиненні випадків зловживання домінуючим становищем.

До того ж, треба підкреслити, що в Україні інститути, які відповідають за захист прав споживачів, ще не досягли достатнього рівня розвитку, що також ускладнює формування конкурентного середовища. Тому держава повинна взяти на себе активну роль у зміцненні цих інститутів та сприяти розвитку незалежних організацій, які займаються захистом прав споживачів.

Не можна ігнорувати той факт, що війна суттєво вплинула на конкуренцію в Україні, спричинивши руйнування інфраструктури, втрату виробничих потужностей та зміни в структурі попиту. АМКУ повинен враховувати ці наслідки та розробляти заходи для підтримки конкуренції на ринках, які найбільше постраждали від воєнних дій [12; 16; 33].

Агресивна війна, яку розв'язала росія, має на меті знищити Україну як незалежну державу, її економіку, життєвий простір, культурну спадщину та національну самобутність. У відповідь на цю загрозу необхідно розробити стратегію відновлення країни, яка б гарантувала захист її незалежності, сприяла європейській інтеграції та збереженню національної ідентичності. Цей план відновлення має включати в себе три ключові аспекти: забезпечення чіткої та ефективної системи управління, залучення та підтримка суспільства, а також гарантія високого рівня професіоналізму у всіх сферах відновлення [37; 38].

Після завершення воєнних дій, коли Україна почне відбудову, актуальним напрямком державної стратегії стане глибока реорганізація економіки та її повна інтеграція в європейський економічний простір. Цей процес буде поступовим і включатиме декілька етапів. На самому початку, коли ситуація ще нестабільна, головним завданням буде відновити виробництво, забезпечити людей робочими місцями, відремонтувати критично важливу інфраструктуру, задовольнити основні потреби населення та стабілізувати економіку.

Наступним кроком у середньостроковій перспективі стане повний перезапуск економіки та оновлення державних інституцій. Це означає, що потрібно буде створити більш сприятливі умови для ведення бізнесу, надати підтримку малим підприємствам, відновити пошкоджені заводи та фабрики, а також побудувати нові підприємства, які будуть переробляти місцеву сировину. Це дозволить Україні виробляти більше товарів з високою доданою вартістю, підвищити рівень технологій та створити повний цикл виробництва готової продукції, яка буде продаватися як в Україні, так і за кордоном.

Згідно з позицією, яку висловив Голова Антимонопольного комітету України П. Кириленко, фундаментом для стабільного функціонування української економіки в умовах війни є ефективна, прозора та чесна конкуренція. Цей принцип також є ключовим для успішного відновлення країни після війни. Оскільки головним завданням держави є досягнення перемоги та забезпечення тривалого і справедливого миру, розвиток конкурентного середовища є надзвичайно важливим [41].

Для того, щоб українські підприємства могли успішно розвиватися, необхідні умови чесної та сумлінної економічної конкуренції. Це особливо актуально в умовах, коли вони змагаються з розвиненими та технологічно передовими компаніями з Європейського Союзу та інших країн світу. У цьому контексті, модернізація, вдосконалення та перехід до виробництва продукції з високою доданою вартістю є перспективними напрямками.

Несправедлива ринкова боротьба завдає шкоди економіці, ускладнюючи вихід на ринок нових компаній. Особливо гостро ця проблема відчувається в умовах, коли суспільна увага зосереджена на інших важливих подіях, таких як конфлікт на сході та півдні країни. Тому, для забезпечення здорової конкуренції та стимулювання економічного відновлення після війни, необхідно вдосконалювати бізнес-середовище. Це можна досягти шляхом скорочення бюрократичних перепон та забезпечення незалежного судочинства [42; 43].

Після завершення воєнних дій перед Україною постає завдання розбудови нової економічної моделі, здатної забезпечити її стійкість та

конкурентоспроможність на міжнародній арені. Державна політика повинна сприяти створенню справедливих умов для конкуренції, надаючи підтримку тим галузям, які цього потребують. Розвиток малого підприємництва є ключовим фактором, оскільки цей сектор може забезпечити значну частину ВВП та зайнятості населення.

Відновлення української економіки після війни стикається з серйозними ризиками для інвесторів та виробництва, що вимагає активної державної підтримки та створення чесного конкурентного середовища. Щоб залучити інвестиції в цей період, необхідно прискорити ухвалення важливих законів, покращити умови кредитування для бізнесу, стимулювати підприємства вкладати власні кошти у розвиток виробництва та залучити іноземних інвесторів, використовуючи досвід інших країн.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз ролі та значення конкурентної політики у процесі повоєнного відновлення економіки дозволяє зробити ряд висновків. Конкуренція являє собою динамічне змагання між суб'єктами ринку, які прагнуть досягти найкращих умов для виробництва та реалізації товарів і послуг, максимізуючи при цьому свій прибуток. Економічна конкуренція проявляється у різноманітних формах, які змінюються залежно від ринкових умов та історичного контексту. Наприклад, за кількістю учасників та ступенем конкурентоспроможності розрізняють досконалу та недосконалу конкуренцію. Досконала конкуренція характеризується великою кількістю малих фірм, які виробляють однорідний продукт, тоді як недосконала конкуренція включає монополію, олігополію та монополістичну конкуренцію. Зміцнення економічного змагання через законодавчі механізми, протидія монопольній діяльності, усунення антиконкурентних змов, боротьба з нечесною конкуренцією та стимулювання розвитку ринків – ось ключові завдання державної конкурентної політики в Україні.

Післявоєнне відновлення України вимагає глибокої структурної перебудови економіки та її інтеграції з Європейським Союзом. Цей процес передбачає поетапне виконання цілей і завдань. На початковому етапі першочерговими завданнями є відновлення промисловості, забезпечення робочими місцями, відбудова критичної інфраструктури, задоволення основних потреб населення та стабілізація економічної ситуації.

Конкурентна політика в умовах повоєнного відновлення набуває особливої актуальності, оскільки саме ефективна конкуренція здатна забезпечити раціональний розподіл ресурсів, стимулювання інновацій, підвищення продуктивності праці та загальне покращення якості товарів і послуг. У період після війни, коли країна потребує швидкого економічного зростання, конкуренція виступає потужним рушієм активізації підприємницької ініціативи та залучення інвестицій.

Важливим аспектом конкурентної політики є створення рівних умов для всіх учасників ринку. В умовах повоєнного переформатування економічної структури

слід уникати концентрації влади або ресурсів в руках окремих гравців. У цьому контексті держава повинна забезпечити справедливе регуляторне середовище, унеможливити зловживання монопольним становищем та створити умови для вільного входу нових суб'єктів на ринок.

Післявоєнне відновлення України передбачає значні інвестиції у критичну інфраструктуру, енергетику, логістику та аграрний сектор. Забезпечення конкурентного доступу до тендерів, прозорість процедур державних закупівель і відсутність фаворитизму – критичні умови для ефективного використання ресурсів. У цьому зв'язку конкурентна політика має слугувати гарантією чесної боротьби за державні контракти, що, у свою чергу, сприятиме зростанню якості проєктів та зменшенню корупційних ризиків.

Інтеграція України в європейський економічний простір також потребує адаптації національної конкурентної політики до стандартів ЄС. Йдеться не лише про формальне узгодження законодавства, а й про запровадження європейських практик у контролі за злиттями, протидії державній допомозі, яка може спотворити конкуренцію, та розбудові незалежного антимонопольного органу. Відповідність цим стандартам стане однією з умов для подальшого просування України на шляху до повноправного членства в ЄС.

Розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ) має стати основою нової економічної моделі країни. Конкурентна політика повинна підтримувати МСБ через усунення бар'єрів для входу на ринок, спрощення регуляторних процедур та доступ до фінансування. У післявоєнних умовах саме малі підприємства здатні швидко реагувати на зміну потреб населення, створювати робочі місця та сприяти відновленню місцевих економік.

До того ж, конкурентна політика відіграє важливу соціальну роль, забезпечуючи споживачам широкий вибір товарів і послуг за справедливими цінами. У період, коли значна частина населення постраждала від війни та втратила джерела доходу, питання доступності товарів першої необхідності, медичних послуг та житлово-комунального обслуговування набувають критичного значення.

Посилення конкуренції у цих сферах дозволяє зменшити витрати домогосподарств і підвищити якість життя.

У довгостроковій перспективі конкурентна політика стимулює технологічний розвиток, сприяє інвестиціям у наукові дослідження та модернізацію виробництва. Потрібно, щоб у процесі відбудови пріоритет надавався не лише фізичному відтворенню потужностей, а й впровадженню інновацій. Саме конкуренція за споживача мотивує компанії підвищувати ефективність, впроваджувати нові технології та нарощувати конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Не менш важливою є інституційна складова конкурентної політики. Створення сильних, незалежних та ефективних органів, таких як Антимонопольний комітет України, має супроводжуватися забезпеченням їх достатніми повноваженнями, ресурсами та кадровим потенціалом. Без цього будь-які стратегічні ініціативи залишатимуться декларативними.

Повоєнне відновлення не повинно обмежуватись лише відтворенням довоєнного економічного стану. Це можливість побудови нової, стійкої до зовнішніх викликів економіки, у якій конкурентна політика стане одним із базових елементів економічної безпеки. Відкрита конкуренція допомагає знижувати ризики зловживань, мінімізує залежність від окремих монопольних постачальників і зміцнює ринкову дисципліну.

Також слід враховувати територіальний аспект. Треба, щоб відновлення і розвиток ринкової конкуренції відбувались рівномірно по всій країні. У регіонах, найбільш постраждалих від бойових дій, державна підтримка має бути спрямована на створення сприятливих умов для нових бізнесів, розвиток інфраструктури та залучення приватних інвестицій. Локальна конкуренція сприятиме економічній децентралізації та підвищенню стійкості регіональних економік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Smith A. Research on the nature and causes of the wealth of nations. MA: Nauka, 2007. 572 p.
2. Чирак І. Давид Рікардо – визнаний лідер класичної політичної економії (до 250-річчя з Дня народження). Вісник економіки. 2022. Вип. 1. С. 171–190.
3. Економічна теорія: закономірності, практика та сучасність : підручник / Е. М. Забарна, О. М. Козакова, Н. О. Задорожнюк та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 412 с.
4. Історія економічних учень; за ред. Г. М. Пилипенко. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. 222 с.
5. Porter M. E. On competition. Boston, MA : Harvard Business School Pub., 2008. 544 p.
6. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія : Книга / пер. з англ. В. Ружицький, П. Таращук. Київ : Основи, 1995. 528 с.
7. Hayek F.A. The road to slavery / trans. from English M. B. Gnedovsky. MA: Economics, 1992. 176 p.
8. Akerlof G. A. The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. The Quarterly Journal of Economics. 1970. Vol. 84, no. 3. URL: <https://doi.org/10.2307/1879431>
9. Stiglitz J. E. Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information. The American Economic Review. 1977. Vol. 69, no. 2. P. 339–345.
10. McGrath R. G. The end of competitive advantage: How to keep your strategy moving as fast as your business. 2013. 204 p.
11. Лагутін В. Конкурентна політика держави: механізм реалізації. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. №4. С. 22-37.
12. Куліш Л. П. Конкурентна політика у системі інструментів державного регулювання економіки. Економіка і держава. 2019. №1. С. 126-131.

13. Шелудько Е. І. Конкурентна політика як інструмент покращення функціонування ринків промислової продукції. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. №1. С. 86-92.
14. Романенко В. Конкурентна політика та конкурентоспроможність національної економіки. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. №3. С. 5-16.
15. Щербакова Т. А. Модифікація конкурентної політики за умови трансформації економічних відносин. Економіка України. 2016. №4. С. 45-56.
16. Ясько Ю. І. Інституційне забезпечення конкурентної політики держави. Інвестиції: практика та досвід. 2020. №19. С. 74-79.
17. Щербак А. В. Національна конкурентна політика – шлях до ефективної економіки України. Економіка і прогнозування. 2020. №1. С. 32-46.
18. Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки: монографія / за заг.ред. В.Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т008. 307 с.
18. Шевченко Л. С. Цифрова конкуренція: нові можливості та нові загрози. Економічна теорія та право. 2021. № 2. С. 11–31.
19. Бурда М., Виплош Ч. Макроекономіка: Європейський контекст. Київ : Основи, 1998. 469 с.
20. Полянська А. Формування конкурентної політики вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2009. № 657. С. 293-298
21. Паламарчук Г. Конкурентна політика в перехідній економіці. Актуальні проблеми економіки. 2001. № 3–4. С. 20-26.
22. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія. Харків : Право, 2020. 376 с.

23. Уманців Ю. М., Золіна Д. О. Конкурентна політика держави за умов глобальних трансформацій. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2020. № 2. С. 52–61.

24. Закон України «Про антимонопольний комітет». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

25. Звіт Антимонопольного комітету України за 2019 рік. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pronas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2019>

26. Звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pronas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2020>

27. Звіт Антимонопольного комітету України за 2021 рік. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pronas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2021>

28. Звіт Антимонопольного комітету України за 2022 рік. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pronas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2022>

29. Звіт Антимонопольного комітету України за 2023 рік. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pronas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2023>

30. Звіт Антимонопольного комітету України за 2024 рік. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2024>

31. Титиш Б. Й. Трансформація конкурентних відносин в умовах цифровізації економіки : дис. ... д-ра філософії : 051 – Економіка. Київ: Державний торговельно-економічний університет. 2025.

32. Герасименко А., Масько А. Моделі взаємодії держави та ринку: інституційний аспект. Економікатадержава. 2019. № 8. С. 12-18.

33. Уманців Ю., Мінняло О. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. Економіка України. 2019. № 9. С. 37-49.

34. Савельєв Ю. Інклюзивна модернізація і суперечності ціннісних змін у країнах Східної Європи у 1990–2000-х роках. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2019. № 2. С. 70–97

35. Швидка Т. І. До питання про інституціалізацію конкурентної політики держави. Проблеми законності. 2019. № 147. С. 131–139.

36. Уманців Ю., Ємець В., Трамана В. Світовий досвід реалізації конкурентної політики. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2024. № 4. С. 9-25.

37. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи: міжнародна колективна монографія / [редколегія, голова В. В. Небрат]. Електрон. дані. Київ: Ін-текон. та прогнозув. НАН України, 2023. 571 с.

38. DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель. URL: <https://dozorro.org>

39. Реформа конкурентного законодавства України стартує у 2024 році. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/reforma-konkurentnogo-zakonodavstva-ukrayiny-startuye-u-2024-rotsi>

40. Лише ефективна, прозора й добросовісна конкуренція зможе забезпечити стабільність українській економіці у складні воєнні часи. Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/news/lysheefektyvna-prozora-i-dobrosovisna-konkurentsia-zmozhe-zabezpechyty-stabilnistukrainskii-ekonomitsi-u-skladni-voienni-chasy>

41. Титиш Б. Державне регулювання в умовах викликів цифрової трансформації. Академічні візії. 2025. № 39. URL: <https://academyvision.org/index.php/av/article/view/1671/1555>

42. Собкевич О. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymkainvestytsiy-u-promyslovist-ukrayiny-v-umovakh->